

Aplikace konfiskačního zemědělského dekretu prezidenta republiky na příkladu konfiskace velkostatku Velhartice

NINA ZEMANOVÁ *

Application of Confiscatory Agricultural Presidential Decree No. 12/1945
through Example of Confiscation of Manor Farm Estate Velhartice

Abstract: The following study deals with the practical application of confiscatory agricultural Decree No. 12/1945. It deals in particular with the confiscation of aristocrat Josef Windischgrätz' manor farm estate Velhartice. Several factors combined to work against his attempts to recover the estate – firstly, his natural use of the German language, which figured as the major reason for his inclusion in the mass deportation of Germans. Furthermore he had extensive contacts with other German-speaking noblemen (sometimes even NSDAP party members), he was also related to the family of the infamous general Alfred Windischgrätz and worked for a German company in Hamburg. Using the direct method of archive document research, mostly documents of an administrative character, this study reconstructs the entire process of confiscation, beginning with the issue of the confiscatory ordinance, continuing with the appeals to the district National Committee and the provincial National Committee, concluding with the negative verdict of the Supreme Administrative Court in Prague and his subsequent forced expulsion from Czechoslovakia. All this in a historical context – primarily in the context of a Czechoslovakia which was heading from one form of totalitarianism to another.

Keywords: confiscatory agricultural Decree No. 12/1945; aristocratic manor farm estate confiscation; Velhartice; Windischgrätz; the Supreme Administrative Court

DOI: 10.14712/23363525.2016.4

Následující práce je případovou studií mapující dopad dekretu prezidenta republiky *o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa* (jednoho z tzv. „Benešových dekretů“, jak bývají někdy laicky souhrnně označovány) na jeden konkrétní případ šlechtického velkostatku. Jedná se o konfiskaci majetku prince Josefa Windischgrätze, tedy člověka, který byl jednak řazen mezi Němce, protože mluvil zejména německy, ačkoliv se sám tomuto zařazení vehementně bránil, a jednak byl členem šlechtického rodu, který není v české historii zapsán nijak pozitivně, neboť pradědeček Josefa Windischgrätze, generál Alfred Windischgrätz, nechal v červnu 1848 při tzv. svatodušních bouřích rozehnat povstání v Praze.¹

Josef Windischgrätz měl trvalé bydliště v Československu na samém sklonku druhé světové války i v letech po ní. Jinými slovy, pobýval v Československu v době, která se velmi ostře stavěla proti německému obyvatelstvu, případně proti německy mluvícímu

* Mgr. Nina Zemanová, Pracoviště historické sociologie, Fakulta humanitních studií UK v Praze, U Kříže 8, 158 00 Praha 5. E-mail: nina.zeman@mybox.cz.

¹ Ottův slovník naučný [1908: 252] v této souvislosti uvádí, že Alfred Windischgrätz bombardoval Prahu.

obyvatelstvu kvůli prožitým hrůzám právě skončené druhé světové války. Navíc Československo v té době sice skoncovalo s jednou totalitou, nicméně nebylo zemí zcela demokratickou. Právě tyto problematické aspekty dané doby se v případě konfiskace velkostatku Velhartice zrcadlí.

Ačkoliv Josef Windischgrätz patřil nepochybně do slavného knížecího rodu, existují o jeho životě pouze kusé informace, přičemž drtivá většina z nich je úřední povahy. Nicméně můžeme s jistotou konstatovat, že Josef Windischgrätz se narodil 29. ledna 1895 v Klatovech Františku Windischgrätzovi a jeho ženě Margaretě, rozené Harrachové.² Josef Windischgrätz i jeho sourozenci získali vzdělání na prestižní jezuitské škole Stella Matutina ve Feldkirchu ve Vorarlbersku, na níž studovali i potomci dalších slavných šlechtických rodů – např. Schönburg-Hartensteinů³ či Schönbornů⁴. Tato škola byla proslavená svým důrazem na disciplínu a řád.⁵ Ihned po maturitě musel Josef Windischgrätz narukovat do rakouské armády a zapojil se tak v jejích řadách do bojů první světové války.⁶ Po válce studoval mladý Windischgrätz právo a mezinárodní obchod ve Vídni.⁷ Po skončení studií působil nejprve v rakouské firmě Österreichisch-Alpine Montangesellschaft⁸, avšak patrně kvůli špatné ekonomické situaci v Rakousku přesídlil později do Hamburku, kde pracoval od roku 1924 pro různé společnosti a firmy, až nakonec přijal roku 1934 nabídku od hamburské farmaceutické firmy Sosinski.⁹ Ačkoliv to bylo poměrně špatně placené povolání, Windischgrätz z něj byl zpočátku nadšen, jenže toto nadšení záhy vyprchalo a nic na tom nemohl změnit ani fakt, že díky tomuto zaměstnání mohl jezdit na pracovní cesty, které vždy spojoval s návštěvami svých blízkých.¹⁰ Neexistují jasné důkazy, že by Windischgrätz jezdil ve 30. letech do Československa, nicméně jeho návštěvy jsou velmi pravděpodobné. Doklady o nich se objevují až od roku 1939, kdy s jistotou víme, že navštěvoval například svého přítele Klementa Kerssenbrocka v Klatovech¹¹ a Georga Schreineru v Nemilkově.¹²

Rok před začátkem druhé světové války se Josef Windischgrätz dozvěděl, že zemřela jeho teta Anna Henneberg-Spiegelová, která mu (resp. jemu a jeho pěti sourozencům) odkázala druhou polovinu velkostatku Velhartice.¹³ První polovinu vlastnil Windischgrätz se svými pěti sourozenci (Františkem, Janem, Marií, Matyldou a Antoinettou) od roku 1934, od smrti svého strýce Bohumila Henneberg-Spiegela.¹⁴ Jan (rodina jej však

² [Pouzar – Lobkowicz – Mašek – Pokorný 2001: 455].

³ [Vašáková 2012: 56].

⁴ [Nozar 2011: 265].

⁵ [Stekl – Wakounig 1992: 48].

⁶ [Tamtéž: 292].

⁷ [Tamtéž: 57].

⁸ [Tamtéž: 217].

⁹ [Tamtéž: 217].

¹⁰ [Tamtéž: 217].

¹¹ Návštěvní kniha Klementa Kerssenbrocka z let 1910–2014. Za nahlédnutí do této knihy děkuji paní Marii Sternbergové, vnučce Klementa Kerssenbrocka.

¹² Státní oblastní archiv Plzeň (dále jen SOA Plzeň), pracoviště Nepomuk, fond (dále jen f.) Velkostatky Nemilkov (Rd Schreiner), kniha hostů 1931–1945, inventární číslo (dále jen i. č.) 2.

¹³ Národní archiv (dále jen NA), fond Ministerstva zemědělství II (dále jen f. MZ II), IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – opis žádosti Josefa Windischgrätze adresovaný Národnímu pozemkovému fondu ohledně vydání svršků z Velhartic ze dne 29. listopadu 1949.

¹⁴ Státní oblastní archiv (dále jen SOA) Plzeň, pracoviště Nepomuk, f. RA Spiegel, signatura (dále jen sign.) GOTTLIEB EMANUEL MAJETEK, složka Pozůstalostní řízení po G. E. Henneberg-Spiegelovi (nezpracováno) – opis protokolu z projednávání pozůstalosti po Bohumilu Emanuelu Henneberg-Spiegelovi z 12. září 1934.

spíše oslovovala Hans) svému bratru radil, aby Velhartice společně prodali a za utržené peníze začali podnikat v Rakousku.¹⁵ Pro toto rozhodnutí měl Jan patrně několik hlavních důvodů: kromě osobních, které se už zřejmě zjistit nepodaří, se mohlo jednat o důvody zcela racionální – je nutné si uvědomit, že vzhledem k tomu, že mluvíme o rodu Windischgrätzů, jejichž pozemkové vlastnictví dosahovalo několika desítek tisíc hektarů,¹⁶ velhartický velkostatek byl proti tomu zoufale malý, měl něco málo přes 300 hektarů.¹⁷ Velhartice navíc neslibovaly příliš pohodlné bydlení. Velhartický velkostatek byl tvořen hospodářskými staveními, hradem a zámeckou vestavbou, ani zámek nebyl v takovém stavu, aby se v něm dalo kvalitně bydlet. Ačkoliv předcházející majitel Bohumil Henneberg-Spiegel provedl na velhartickém hradě jakési základní zabezpečovací práce, neměl dostatek financí, aby dovedl celou rekonstrukci k uspokojivému závěru, a tudíž provedl jen ty nejnnutnější opravy.

K tomu všemu si navíc musíme připočíst fakt, že Josef Windischgrätz, ač šlechtic, nebyl nijak zámožný,¹⁸ alespoň ne natolik, aby mohl na vlastní náklady zrekonstruovat hrad a zámek. Životní rozhodnutí učinil poté, co jej tehdejší fořt (lesník) Prokop provedl po velhartickém okolí a ukázal mu taktéž hrad a zámek. Po této procházce byl prý Windischgrätz natolik ohromen, že se rozhodl si nově nabytý velkostatek ponechat a na vlastní náklady jej spolu se svými pěti sourozenci opravit.¹⁹ Nicméně ani jeden z jeho sourozenců nenavštěvoval Velhartice příliš často – Marie a Matylda se ve 30. letech 20. století odstěhovaly do Británie,²⁰ František údajně narukoval do války v uniformě německého wehrmachtu,²¹ Jan se stal součástí rakouského protinacistického hnutí²² a Antoinetta se už roku 1935 provdala do Maďarska, kde si vzala za muže Ladislava Baththyany-Strattmanna, a dále o ní nemáme žádné další zprávy. Fakticky tudíž Velhartice mohl ze všech sourozenců Josefa Windischgrätze navštěvovat během okupace občas pouze František.²³ Co se týče finanční podpory od sourozenců, o té nemáme žádné zprávy. Velhartice sice byly *de iure* majetkem šesti sourozenců, samotná rekonstrukce však byla de facto projektem samotného Josefa Windischgrätze, na něhož se v této práci zaměříme.

Jak už však bylo řečeno, Josef Windischgrätz rozhodně neměl tolik finančních prostředků na to, aby mohl opravit velkostatek (tedy hrad, zámek a přílehlající hospodářské budovy) bez jakékoliv finanční pomoci sám. Proto v roce 1941 požádal tehdejší Ministerstvo školství a kultury (*Ministerium für Schulwesen und Volkskultur*) o finanční dotaci

¹⁵ Vzpomínky Hanse-Martina Windischgrätze. E-mailová korespondence, archiv autorky.

¹⁶ [Vaculík 2004: 108].

¹⁷ Přesnější údaje se od sebe liší, nicméně vždy oscilují mezi 300 a 400 hektary.

¹⁸ [Stekl – Wakounig 1992: 217].

¹⁹ Vzpomínky Hanse-Martina Windischgrätze. E-mailová korespondence, archiv autorky.

²⁰ NA, f. Nejvyšší správní soud (dále jen NSS), karton (dále jen k.) 535, sign. 252/46 Windischgrätz – text stížnosti Josefa Windischgrätze a dalších pěti spoluvlastníků Velhartic (zastupovaných advokátem Adolfem Boháčkem) proti postupu Zemského národního výboru v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 10. května 1946.

²¹ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – dopis z Místního národního výboru (dále jen MNV) ve Velharticích adresovaný ministerstvu zemědělství ve věci Marie a Matildy Windischgrätzových a jejich podílů na velkostatku Velhartice ze dne 24. srpna 1945.

²² NA, f. Zemský úřad – Zemský národní výbor (dále jen ZÚ – ZNV), k. 638 XIII-1, spis 5867/48 – osvědčení vydané v Kössenu 4. listopadu 1945, že Jan Windischgrätz byl součástí odbojového hnutí – toto osvědčení bylo odesláno jako příloha dopisu Zemskému národnímu výboru 23. února 1946.

²³ SOA Plzeň, pracoviště Nepomuk, f. VS Nemilkov (Rd Schreiner), kniha hostů 1931–1945, i. č. 2 – zápisy návštěv Františka Windischgrätze u Schreinerů jsou konkrétně datovány mezi lety 1940 a 1942.

na renovaci zámku,²⁴ přičemž celkovou opravu zámeckých prostor vyčíslil architekt Karel Houra na 686 931,75 korun.²⁵ Zámek byl skutečně v dezolátním stavu, neboť jak zmiňuje architekt Houra, na zámku byly shnilé trámy, nestabilní schody, zničená podlaha, propadající se krovy, zpuchřelé omítky apod. Ani gotický hrad, příslušející k zámku, nebyl v dobrém stavu, už ve 20. letech 20. století se část zdi tohoto hradu utrhla a zřítla se na cestu vedoucí k zámku, v němž v té době sídlil poštovní úřad.²⁶ Kvůli chatrnému stavu gotického hradu se v té době mluvilo a psalo o Velharticích spíše jako o „zřícenině“ či „ruině“, nikoliv jako o „hradu“. Rekonstrukce, které prováděl Josef Windischgrätz na Velharticích, se sice týkaly jen zámecké vestavby,²⁷ avšak je velmi pravděpodobné, že Windischgrätz plánoval i opravu hradního křídla. K tomuto kroku se však už nikdy nedostal.

Stát uznal Windischgrätzovy nároky a nakonec mu přislíbil finanční pomoc ve výši 40 000 korun, ale pouze pod podmínkou, že veškeré práce budou prováděny pod dozorem Ministerstva školství a kultury, přičemž byl příjemce této částky rovněž upozorněn, že se jedná o částku konečnou, která v budoucnu již nebude nikdy navyšována.²⁸ Windischgrätz se nyní mohl pustit do renovací pod odborným dozorem sušického architekta Karla Houry a Karla Pecánka z Památkového úřadu v Praze.²⁹ O opravách jako takových se žádné bližší informace nezachovaly. Víme jen, že postupovaly velmi pomalu a často musely být na nějakou dobu pozastaveny z důvodu nedostatku stavebního materiálu, který často směřoval spíše na vedení války než na opravy chátrající kulturní památky kdesi v Protektorátu. Josef Windischgrätz také později tvrdil, že lidé, kteří zámek renovovali, byli původně lidé určení na nucené práce do Říše, ovšem prací ve Velharticích byli před nasazením ve Třetí říši zachráněni.³⁰

Opravy zámku však zasáhly i do života samotné obce. Vzhledem k tomu, že si zámecký majitel nechal svůj nový domov elektrifikovat, musel nejprve v elektrárně pod hradem nechat nainstalovat nové dynamo, které získávalo energii z říčky Ostružné. Kvůli tomu přestaly vypadávat dodávky elektrické energie do velhartických domácností.³¹ Do chodu obce zasáhl Windischgrätz ještě minimálně jednou, a to tím, že se zasadil o záchranu zvonnů velhartického kostela. Ty měly být totiž za války roztaveny a zničeny v důsledku rekvírování.³² Do třetice chtěl zámecký majitel zasáhnout také do podoby velhartického hřbitova

²⁴ NA, f. Státní památkové péče v Praze (dále SPP), k. 581, sign. hrad Velhartice – žádost Josefa Windischgrätze o finanční pomoc při opravě zámku ve Velharticích adresovaná Ministerstvu školství a kultury v Praze ze dne 28. července 1941.

²⁵ NA, f. SPP, k. 581, sign. hrad Velhartice – rozpočet týkající se oprav zámku ve Velharticích od architekta Karla Houry ze dne 25. července 1941.

²⁶ NA, f. SPP, k. 581, signatura hrad Velhartice – dopis Kajetána Turka, konservátora ministerstva školství a národní osvěty pro okres Sušický, Státnímu památkovému úřadu v Praze týkající se stavebního stavu Velhartic ze dne 6. ledna 1922.

²⁷ [Štoncner 2006: 57].

²⁸ NA, f. Státní památkové péče v Praze, k. 581, sign. hrad Velhartice – dopis Ministerstva školství a kultury adresovaný Státnímu památkovému úřadu v Praze ohledně výše dotace na renovaci zámku ve Velharticích ze dne 26. září 1941.

²⁹ [Štoncner 2006: 57; Lenz 1942: 42].

³⁰ NA, fond NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgrätz – text stížnosti Josefa Windischgrätze a dalších pěti spoluvlastníků Velhartic (zastupovaných advokátem Adolfem Boháčkem) proti postupu Zemského národního výboru v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 10. května 1946.

³¹ Rozhovor s Tomášem Šperlem, archiv autorky.

³² Rozhovor s Tomášem Šperlem, archiv autorky; Vzpomínky Hanse-Martina Windischgrätze, e-mailová korespondence, archiv autorky.

u kostela svaté Máří Magdalény, u něhož chtěl nechat zbudovat hrobku windischgrätzského rodu. O tomto záměru informoval i tehdejší hlavu rodu, Ludvíka Aladára, který tento plán odsouhlasil, avšak k jeho naplnění nikdy nedošlo, neboť jeho realizaci zhatil vývoj po druhé světové válce.³³

Nicméně vraťme se ještě do doby nacistické okupace. Poté, co byl zámek obyvatelný, přepsal si Josef Windischgrätz 20. června 1944 své trvalé bydliště z Hamburku do Velhartic³⁴ a skutečně se do nich i přestěhoval. Vzal s sebou svou manželku Gertrudu, rodačku z tehdy německé Vratislavi, s níž se oženil v Hamburku 22. května 1943. Josef a Gertruda Windischgrätzovi byli po přestěhování na Velhartice německy mluvícími obyvateli v převážně česky mluvící obci v Protektorátu, a tak se oba snažili mluvit česky. Ačkoliv ve Windischgrätzově češtině bylo velmi zřetelně rozpoznatelné německé „r“ a čeština Windischgrätzových byla obecně řečeno poměrně lámaná, velhartičtí obyvatelé jejich snahu oceňovali a podle sdělení pamětníků měli velhartičtí s Windischgrätzovými bezproblémové vztahy.³⁵ Pamětníci si nadto Windischgrätze pochvalovali a nezávisle na sobě přitakávali, že Windischgrätz byl nekonfliktní a milý člověk.³⁶ Tyto informace se však ne zcela shodují se závěry vyšetřování Okresního oddělení ministerstva vnitra v Sušici z let 1956–1957 v rámci akce R, kde se sice zmiňuje, že Josef Windischgrätz skutečně konflikty nevyhledával a že byl ke svým zaměstnancům zdvořilý, nicméně zpráva dále uvádí, že Windischgrätzova manželka oblíbena nebyla, a lidem dokonce několikrát vyhrožovala gestapem. Dle zprávy tyto spory nakonec urovnával právě její manžel.³⁷

Zpráva také uvádí, že Windischgrätz na svém zámku nehostil žádné návštěvy a stýkal se prý jen s jedním lékařem z Klatov, jehož jméno se však nepodařilo vypátrat,³⁸ patrně se však jedná o MUDr. Engelberta Melana z Dobrovského ulice č. p. 87/II z Klatov,³⁹ u něhož si po roce 1945 Josef Windischgrätz uschoval některé své věci⁴⁰ a v jehož domě se také údajně narodil. Jenže Josef Windischgrätz a případně i jeho žena Gertruda se nestýkali jen s doktorem Melanem, jejich kontaktů bylo mnohem více. V Klatovech tak Windischgrätz poměrně často navštěvoval také hraběte Klementa Keressenbrocka,⁴¹ což byl jeden ze signatářů Prohlášení příslušníků historické šlechty ze září 1939.⁴² Právě ve vile tohoto hraběte strávil Josef Windischgrätz několik let po okupaci, před svým odjezdem do Rakouska.⁴³

³³ [Stekl – Wakounig 1992: 263–264].

³⁴ Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Klatovy, f. ONV Sušice, opis policejní přihlášky cizinců ze 17. června 1944, kdy si Josef Windischgrätz zapisoval trvalé bydliště do Velhartic.

³⁵ Rozhovor s Jaroslavem Prunnerem, archiv autorky; Rozhovor s Tomášem Šperlem, archiv autorky.

³⁶ Rozhovor s Věrou Fexovou, archiv autorky; Rozhovor s Vladimírou Kasíkovou, archiv autorky; Rozhovor s Jaroslavem Prunnerem, archiv autorky; Rozhovor s Tomášem Šperlem, archiv autorky.

³⁷ Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), složka Ministerstva vnitra (dále jen MV) č. 551-13-5 – zpráva Okresního oddělení ministerstva vnitra v Sušici adresovaná Krajské správě ministerstva vnitra v rámci akce „R“ ze dne 14. ledna 1957.

³⁸ ABS, složka MV č. 551-13-5 – zpráva Okresního oddělení ministerstva vnitra v Sušici adresovaná Krajské správě ministerstva vnitra v rámci akce „R“ ze dne 14. ledna 1957.

³⁹ [Rubáš 2008: 16].

⁴⁰ NA, f. Státní památkové péče, k. 581, sign. hrad Velhartice – protokol o vydání některých svršků Josefu Windischgrätzovi k repatriaci do Rakouska z inventáře hradu Velhartice ze dne 26. dubna 1950.

⁴¹ Kniha hostů Klementa Keressenbrocka z let 1910–2014.

⁴² [Schwarzenberg 1997: 169].

⁴³ Kniha hostů Klementa Keressenbrocka z let 1910–2014 – zápis z 3. prosince 1950.

Protože však návštěvy mezi šlechtici jsou velmi časté a zcela běžné, navštěvoval Josef Windischgrätz i jiné šlechtice žijící ve velhartickém okolí. Později mu některé tyto kontakty budou předkládány jako důkaz kolaborace s nacisty. Jedním z Windischgrätzových přátel byl totiž i rytíř Emilián Skramlík von Cronreuth, nacistický hejtman okresu Sušice, který v této funkci působil od září 1939 do června 1942.⁴⁴ Skramlík se s Windischgrätzem znal poměrně důvěrně – sám jej v soukromém dopise nazval svým přítelem: „*Mein Freund Josef Windisch Grätz*“⁴⁵ – a pomáhal mu vyjednat státní podporu na opravu stropů a střechy velhartického zámku.⁴⁶ Skramlík byl v roce 1945 zatčen a souzen Mimořádným lidovým soudem v Praze s nejasným výsledkem.⁴⁷

Jiná zpráva zase hovoří o Windischgrätzových stycích se čtveřicí místních šlechticů – Georgem Heintschelem z Jiříčné, Georgem Schreinerem z Nemilkova, Rudolfem Lumbem z Malonic a Otomarem Pelikánem z Hlavňovic. Tito šlechtici se měli přibližně dvakrát měsíčně scházet na velhartickém zámku a debatovat o vysoké německé politice, postupu bojujících armád a způsobu, jak zacházet s lidmi nepohodlnými nacistickému režimu.⁴⁸ Témata hovorů těchto mužů už dnes lze těžko zrekonstruovat, mj. i kvůli tomu, že se o těchto šlechtických velkostatkářích zatím poměrně málo ví – jediná osoba, která byla podrobena hlubšímu historickému zkoumání, je Georg Heintschel, který byl obávaným nacistickým předákem na Sušicku.⁴⁹ Po okupaci byl zatčen a souzen u Mimořádného lidového soudu v Klatovech, při kterém byl odsouzen za pokus o násilné odtržení republiky, členství v SA, členství v NSDAP, propagaci nacismu, vydírání, těžké ublížení těle, ztrátu svobody jiných a udavačství. Seznam poškozených čítal celkem 25 osob a institucí. Za tyto činy byl Georg Heintschel odsouzen k trestu smrti pověšením a následně i popraven.⁵⁰ O Rudolfu Lumbem, Georgu Schreinerovi a Otomaru Pelikánovi víme pouze tolik, že byli členy nacistické NSDAP.⁵¹ Všichni tři byli patrně po válce zatčeni. Schreiner byl po konci soudního řízení, které proti němu bylo vedeno, odsunut z Československa a stejně skončil i Pelikán, jemuž posílali lidé dobrozdání, v nichž popisovali, jak jim Pelikán za války pomohl, jak je např. ochránil před gestapem a nasazením na nucených pracích v Třetí říši. Pelikán byl nakonec vyšetřován na svobodě, mezitím jej v červnu 1946 zařadili s jeho ženou do odsunu do Německa. Tím byl případ Pelikán de facto uzavřen.⁵²

Po válce bydlel Josef Windischgrätz v Klatovech u již zmiňovaného Klementa Kerssenbrocka. Zde se Windischgrätz setkával nejen s doktorem Melanem, ale i s bývalým ministrem národní obrany Františkem Machníkem⁵³ a také s Jindřichem Schlickem, který v té

⁴⁴ [Holá 1978: příloha 1].

⁴⁵ SOkA Klatovy, f. Okresní úřad (dále jen OÚ) Sušice, prezidiální spisy 1939–1945, k. 8, sign. I S/9 – Skramlíkův dopis adresovaný neznámé hraběnce ze dne 22. března 1941.

⁴⁶ SOkA Klatovy, f. OÚ Sušice, prezidiální spisy 1939–1945, k. 8, sign. I S/9 – seznam záležitostí, které řešil okresní hejtman Emilián Skramlík, sepsaný patrně 15. srpna 1941.

⁴⁷ Státní oblastní archiv (dále jen SOA) Praha, f. Mimořádný lidový soud (dále jen MLS) Praha, k. 197, sign. Emilián Skramlík Ls 676/46.

⁴⁸ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – zpráva SNB Velhartice ze dne 8. prosince 1947 ohledně šetření ve věci Josefa Windischgrätze zasláná v rámci dopisu Okresního národního výboru v Sušici pro ministerstvo zemědělství dne 5. ledna 1948.

⁴⁹ [Mendl 1947: 54].

⁵⁰ [Jiřík 2004: 193].

⁵¹ SOA Plzeň, f. Mimořádný lidový soud (dále jen MLS), Ls 15/45.

⁵² SOA Plzeň, f. Krajský soud Klatovy, k. 219 Krajský soud Klatovy, číslo spisu Tk 311/46.

⁵³ [Kopecký 2014: 46].

době působil u klatovských dragounů jako armádní důstojník⁵⁴ a za druhé světové války spolupracoval s partyzány.⁵⁵

Z těchto informací vyplývá, že kontakty Josefa Windischgrätze byly velice pestré a některé z nich byly pro Windischgrätze po konci nacistické okupace velkou přítěží – kontakty s nacistickými předáky byly považovány za jakýsi důkaz kolaborace. Nicméně šlechtické kontakty nelze považovat za důkaz kolaborace. Šlechtici totiž mezi sebou udržovali často vřelé vztahy bez ohledu na to, jaké politické názory měli. Příkladem takového typu kontaktů mezi šlechtici budiž šlechtické návštěvy u říšského protektora, svobodného pána Konstantina von Neuratha, kterého navštěvovali i ti šlechtici, kteří podepsali deklarace věrnosti republiky a na jejichž statky byla později nacisty uvalena nucená správa.⁵⁶ Ale ani kontakty s „nenacistickými“ šlechtici však Windischgrätzovi nepřinesly kladné body. Nenávist proti šlechtě byla už od poloviny 19. století velmi silná.⁵⁷ Naplno propukla v průběhu první pozemkové reformy ve 20. letech 20. století, kde byla snaha o odčinění Bílé hory,⁵⁸ a nakonec vyvrcholila po roce 1945.⁵⁹ To samozřejmě platilo i naopak – ani kontakty s Windischgrätzem nebyly nikomu ku prospěchu, příkladem budiž sledování ministra národní obrany Františka Machníka, kterému byly styky s bývalými šlechtici (Windischgrätzem a Schlickem) vyčítány.⁶⁰

Josef Windischgrätz tedy postupně renovoval zámek ve Velharticích, čas od času navštěvoval své známé a od června roku 1944 na Velharticích též trvale bydlel. Nicméně neprožíval příliš klidné období, a to i přesto, že Velhartice stály stranou od hlavního dění v Protektorátu. Vrásky na čele mu přidávaly obavy nad tím, jak udržet na svém velkostatku některé české zaměstnance i přes neustálý odpor nacistických úřadů, které často v duchu germanizačních snah tlačily na velkostatkáře, aby zaměstnávali Němce.⁶¹ Podle údajů samotného Windischgrätze nacistickým úředníkům nevyhovoval český hajný a český pachtýř (nájemce). Hajného musel Windischgrätz v době nacistické okupace údajně dvakrát měnit, nicméně vždy si vybral Čecha.⁶² Pamětníci v té souvislosti mluví o hajném Prančlovi,⁶³ oficiální dokumenty z doby po nacistické okupaci zmiňují další jména, vždy jde o Čechy.⁶⁴

Stejně jako hajný i velhartický pachtýř byl českého původu – byl jím Karel Šos. Problémy s nacistickými úřady v souvislosti s Karlem Šosem začaly už v roce 1939, kdy byla pachtovní smlouva mezi Karlem Šosem a Josefem Windischgrätzem prohlášena Němci za neplatnou, nicméně Josefu Windischgrätzovi se podařilo vyjednat v Praze u doktora

⁵⁴ [Votýpka 1995: 141].

⁵⁵ [Vaculík 2004: 31].

⁵⁶ [Hořejš 2014: 33].

⁵⁷ [Glassheim 2012: 54].

⁵⁸ [Tamtéž: 61].

⁵⁹ [Tamtéž: 221–223].

⁶⁰ [srov. Kopecký 2014].

⁶¹ [Jelínková 2011: 45].

⁶² NA, fond NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgrätz – text stížnosti Josefa Windischgrätze a dalších pěti spoluvlastníků Velhartic (zastupovaných advokátem Adolfem Boháčkem) proti postupu Zemského národního výboru v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 10. května 1946.

⁶³ Rozhovor s Josefem Hosnedlem, archiv autorky; Rozhovor s Tomášem Šperlem, archiv autorky.

⁶⁴ NA, f. Ústřední ředitelství státních lesů a statků (dále jen ÚŘSLS), k. 885, sign. 941, i. č. Ž1610, složka Velhartice 1946–48 – zápisy z 16. ledna 1946, kdy někteří zaměstnanci bývalého velkostatku Velhartice žádají o přechod do služeb Státních lesů a statků.

Helbiga⁶⁵ její prodloužení. Tento krok neudělal doktor Helbig poprvé, později měl být za toto své jednání dokonce odsouzen a vězněn. V roce 1942 byl však Karel Šos zatčen pro zatajení obilí a všechny jeho majetek propadl. Znovu v této věci zakročil Josef Windischgrätz, který se opět s doktorem Helbigem a advokátem Magersteinem zasadil u německého pozemkového úřadu v Praze o navrácení majetku Karlu Šosovi a zmírnění jeho trestu.⁶⁶ Karel Šos ovšem v sušické věznici strávil celkem dva roky.⁶⁷ Německé úřady byly vytrvalé a Karlu Šosovi vytýkaly, že má příliš málo dobytka, proto Josef Windischgrätz koupil svému pachtýři dva tažné voly a dvaadvacet krav, aby mohl Šos uklidnit německé úřady.⁶⁸ Německé úřady v souvislosti s Karlem Šosem ozvaly ještě jednou – v roce 1944 dostal Josef Windischgrätz nařizeno, že má velkostatek ve Velharticích převzít zcela do své režie, tedy nezaměstnávat pachtýře. Oficiálně sice uposlechl, nicméně nechal vše při starém. Tato situace však Karlu Šosovi nevyhovovala a na jeho naléhání Josef Windischgrätz pachtovní smlouvu se Šosem o rok prodloužil, a to i přes odpor německých úřadů.⁶⁹

S končící válkou se objevil nový problém – němečtí vojáci ustupovali před sovětskou armádou a snažili se dostat do oblasti, kterou osvobodí americká armáda. Takovým místem byly také Velhartice. Ustupující němečtí vojáci se do Velhartic dostali 22. dubna 1945, o několik dní později byli do Velhartic transportováni i jejich zajatci. Všichni tito lidé byli ubytováni na zámku a případně též na statku pod hradem. Nevíme sice přesně, kolik Němců se v zámku ubytovalo, ale zajatců bylo podle velhartické kroniky dvě stě padesát devět. Jednalo se zejména o Angličany a Rusy. Všichni zajatci byli v naprosto žalostném stavu,⁷⁰ proto jim nosili lidé z Velhartic jídlo⁷¹ a patrně jim vařila i Gertruda Windischgrätzová.⁷² Tento stav trval až do 6. května 1945, kdy byly Velhartice osvobozeny americkými vojáky. Ti se přibližně okolo třetí hodiny odpolední dostali až k velhartickému hradu, a jakmile z jižního paláce vyšel Josef Windischgrätz, byl zajat. Stejný osud čekal i jeho ženu, jak naznačuje zápis ve velhartické kronice: „Nemilkovský statkář Schreiner zatčen. Malonický statkář Lumbe zatčen a zdejší princ Windischgrätz s manželkou zajištěni.“⁷³

⁶⁵ Patrně se jedná o ThDr. JUDr. Bruna Helbig-Neupauera (1884–1963), který pracoval od roku 1924 ve Svazu německých velkovlastníků půdy v Čechách [*Hamelika* 2006: 136]. 8. června 1943 byl zvláštním soudem odsouzen k trestu odnětí svobody na jeden rok na základě udání, že se mezi svými známými vyjadřoval hanlivě o Vůdci a NSDAP [NA, f. *Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu* (AMV 110), i. č. 766, sign. 110-5/56].

⁶⁶ NA, fond NSS, karton 535, signatura 252/46 Windischgrätz – text stížnosti Josefa Windischgrätze a dalších pěti spoluvlastníků Velhartic (zastupovaných advokátem Adolfem Boháčkem) proti postupu Zemského národního výboru v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 10. května 1946.

⁶⁷ Rozhovor s Vladimírou Kasíkovou, archiv autorky.

⁶⁸ NA, fond NSS, karton 535, signatura 252/46 Windischgrätz – text stížnosti Josefa Windischgrätze a dalších pěti spoluvlastníků Velhartic (zastupovaných advokátem Adolfem Boháčkem) proti postupu Zemského národního výboru v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 10. května 1946.

⁶⁹ NA, fond NSS, karton 535, signatura 252/46 Windischgrätz – text stížnosti Josefa Windischgrätze a dalších pěti spoluvlastníků Velhartic (zastupovaných advokátem Adolfem Boháčkem) proti postupu Zemského národního výboru v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 10. května 1946.

⁷⁰ Fond AM Velhartice 962, kronika obce Velhartice (roky 1914–1956), zápis z 22. dubna 1945, str. 161 [online]. Dostupné z: <http://www.portafontium.cz/iipimage/30460246/soap-kt_00962_mesto-velhartice-1914-1956_0840> [cit. 15. května 2013].

⁷¹ Rozhovor s Věrou Fexovou, archiv autorky; Rozhovor s Tomášem Šperlem, archiv autorky.

⁷² Rozhovor s Josefem Hosnedlem, archiv autorky.

⁷³ Fond AM Velhartice 962, kronika obce Velhartice (roky 1914–1956), zápis ze 7. května 1945, str. 165 [online]. Dostupné z: <http://www.portafontium.cz/iipimage/30460246/soap-kt_00962_mesto-velhartice-1914-1956_0860> [cit. 15. října 2013].

Tento zápis nepřímou naznačuje, že Josef Windischgrätz a jeho žena měli jiný osud než Schreiner, Lumbe a například Pelikán (všichni tito tři muži byli členy NSDAP). Josef Windischgrätz nikdy nebyl souzen mimořádným lidovým soudem,⁷⁴ takže je otázka, co se vlastně v době zajištění s Windischgrätzem dělo, jak toto zajištění probíhalo apod. Je možné, že byli vyslýcháni a dotazováni na své chování za doby okupace, protože máme zprávy o tom, že manželé Windischgrätzovi byli považováni po válce za Němce a na tomto základě byli také navrženi Místním národním výborem ve Velharticích k odsunu – Josefu Windischgrätzovi se však podařilo předložit úřadům jakési dokumenty, díky nimž byl z odsunu vyňat.⁷⁵ Přestože nikde není uvedeno, jaké dokumenty Windischgrätz předložil, patrně se jednalo o potvrzení o rakouském státním občanství.⁷⁶

Každopádně kvůli tomu, že byli velhartičtí majitelé (majitelem byl Josef Windischgrätz a jeho pět sourozenců) podle názoru úřadů německé národnosti, byl na velhartický velkostatek vydán konfiskační výměr podle dekretu prezidenta republiky z 21. června 1945 č. 12/1945 Sb., o *konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa*.

Vzniká však otázka, podle čeho úřady vlastně posuzovaly národnost velhartického velkostatkáře. Podle zemědělského konfiskačního dekretu se měl konfiskovat majetek, který byl ve vlastnictví osob německé či maďarské národnosti (nehledě na jejich státní příslušnost), dále se konfiskoval majetek osob, které mezi lety 1937 a 1945 projeví nepřátelství vůči Československu, a do třetice se konfiskoval majetek podniků, jejichž správa sloužila nacistům k vedení války. Josef Windischgrätz se svými sourozenci patřil podle úsudku úřadů do první skupiny. Konfiskační zemědělský dekret prezidenta tyto osoby německé i maďarské národnosti definuje jako ty, kteří se při kterémkoliv sčítání lidu po roce 1929 přihlásili k německé nebo maďarské národnosti nebo byli členy národních skupin, útvarů, politických stran, které sdružovaly osoby německé a maďarské národnosti.⁷⁷ Druhou z možností můžeme vyloučit, protože Josef Windischgrätz nebyl členem žádných takových skupin, což dokazují lustrace z 50. let 20. století provedené v rámci akce „R“.⁷⁸ To znamená, že na německou národnost Josefa Windischgrätze lze usuzovat pouze na základě první možnosti, tedy že se Windischgrätz k německé národnosti přihlásil v rámci některých sčítání lidu po roce 1929. V Československu probíhalo po roce 1929 pouze jedno sčítání lidu – v roce 1930. Další sčítání lidu bylo naplánováno na rok 1940, nicméně v tomto roce se neprovádělo, protože v nacisty okleštěné republice byla snaha nedat okupační moci přesná data o obyvatelích bývalého Československa.⁷⁹ Nicméně Josef Windischgrätz získal trvalé bydliště v Československu (resp. v Protektorátu) až v roce 1944, neúčastnil se tedy žádných sčítání lidu, která by byla pro zemědělský konfiskační dekret relevantní.

⁷⁴ SOA Plzeň, f. MLS Klatovy.

⁷⁵ NA, fond MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – zpráva SNB Velhartice ze dne 8. prosince 1947 ohledně šetření ve věci Josefa Windischgrätze zaslaná v rámci dopisu Okresního národního výboru v Sušici pro ministerstvo zemědělství dne 5. ledna 1948.

⁷⁶ NA, fond MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – příloha dopisu Okresního národního výboru v Sušici pro ministerstvo zemědělství dne 5. ledna 1948.

⁷⁷ <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/121945.html> [cit. 9. ledna 2015].

⁷⁸ Jednalo se o akci, během níž se ministerstvo vnitra snažilo shromáždit informace, na jejichž základě by mohly být vyvráceny majetkové nároky rakouských státních příslušníků, kteří žádali o navrácení majetku, který jim byl po roce 1945 zkonfiskován nebo znárodněn; ABS, složka MV č. 551-13-5 – výsledek lustrace některých členů Windischgrätzova rodu provedené ministerstvem vnitra dne 16. dubna 1957.

⁷⁹ [Český statistický úřad 2006: 19].

Judikatura v tomto případě měla dovozovat národnost podle způsobu života, chování, vystupování a vnitřního citění člověka ohledně toho, ke kterému národu se hlásí.⁸⁰

Otázka tedy zní, na jakém základě úřady rozhodly, že je Josef Windischgrätz německé národnosti. Asi nejdůležitějším faktem, podle něhož se úřady při svém rozhodování pravděpodobně orientovaly, byl Windischgrätzův dorozumivací jazyk neboli tzv. obcovací jazyk, jímž v jeho případě byla němčina. Na druhou stranu však německy nemluvili pouze Němci, nýbrž i Rakušané či Švýčari, stejně tak leckdy též Židé. Později se na tento fakt odvolával samotný Windischgrätz, když o sobě tvrdil, že je rakouský státní příslušník, ačkoliv nijak nezmiňoval svou národnost,⁸¹ což ale nemusel nutně dělat, protože u Rakušanů se předpokládá, že budou mluvit německy, tudíž že u nich nelze rozeznávat národnost podle jejich obcovacího jazyka. Tehdejší ministerstvo vnitra vydalo 17. září 1945 výnos č. j. Z-17827/1945, v němž stanovuje, že se na rakouské státní příslušníky nevztahují předpisy vydané pro osoby německé národnosti, pokud se tyto osoby neprovinily proti Československu či jeho spojencům.⁸² Tento výnos se pod hlavičkou „Důvěrné“ dostal také na Místní národní výbor ve Velharticích.⁸³ Ministerstvo vnitra vydalo podobný výnos už v srpnu 1945, ten se však týkal švýcarských státních příslušníků.⁸⁴ Ačkoliv bylo mnohokrát provedeno šetření ve věci Windischgrätzova chování za okupace a jeho národnosti, nic nebylo změněno na faktu, že byl považován za osobu s rakouskou státní příslušností, ale s německou národností, na kterou se vztahuje konfiskační zemědělský dekret prezidenta republiky. Konfiskační řízení tak pokračovalo dál.

Prvním krokem ke konfiskaci po vydání konfiskačního dekretu bylo vyvěšení konfiskační vyhlášky na úřední tabuli okresního národního výboru a národních výborů těch obcí, pod které konfiskát spadal.⁸⁵ Konfiskační vyhláška však měla pouze deklaratorní povahu, konfiskace byla právně závazná už od vydání konfiskačního zemědělského dekretu, protože ten nabýval účinnosti dnem vyhlášení,⁸⁶ tedy prakticky okamžitě po jeho podpisu prezidentem Edvardem Benešem a některými členy vlády, což bylo v případě dekretu č. 12/1945 Sb. 23. června 1945.⁸⁷

Popud k vydání konfiskační vyhlášky dal v případě velkostatku Josefa Windischgrätze Místní národní výbor ve Velharticích spolu s Místní rolnickou komisí ve Velharticích. Ti zažádali 7. srpna 1945 o vydání konfiskační vyhlášky na majetky obyvatel německé národnosti bydlících v katastru obce Velhartice. Na seznamu německých obyvatel, kterým měl být majetek konfiskován, je jako první uvedeno jméno Windischgrätzovo, druhým pak byl Rudolf Lumbe z Malonic, třetím Jiří Schreiner z Nemilkova a čtvrtými byli Josef a Anna Kalabovi, jimž měl být konfiskován pouze shořelý domek ve Velharticích.⁸⁸ Kalabovi byli

⁸⁰ [Horák 2013: 277].

⁸¹ NA, fond NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgrätz – text stížnosti Josefa Windischgrätze a dalších pěti spoluvlastníků Velhartic (zastupovaných advokátem Adolfem Boháčkem) proti postupu Zemského národního výboru v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 10. května 1946.

⁸² [Horák 2013: 280].

⁸³ SOKA Klatovy, fond Místní národní výbor (dále jen MNV) Velhartice – k. Dodatky 1 – důvěrná zpráva z ONV v Sušici pro MNV Velhartice o zacházení s rakouskými státními příslušníky ze dne 24. října 1945.

⁸⁴ [Horáček 2011: 283].

⁸⁵ [Horák 2013: 277].

⁸⁶ <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/121945.html> [cit. 9. ledna 2015].

⁸⁷ [Horák 2013: 276].

⁸⁸ SOKA Klatovy, f. MNV Velhartice – k. Dodatky 1 – dopis Místního národního výboru ve Velharticích

nakonec z konfiskační vyhlášky vyjmuti, ale naopak mezi německé osoby přibyli v rámci konfiskační vyhlášky ještě sourozenci Josefa Windischgrätz, kteří spolu s ním Velhartice vlastnili.⁸⁹ Konfiskační vyhláška byla Okresním národním výborem v Sušici sepsána 11. září 1945⁹⁰ a vydána 21. září 1945.

Nicméně vyvlastňovací řízení začalo už dříve, proto 3. července 1945 Josef Windischgrätz zažádal o zrušení tohoto řízení, protože on i jeho sourozenci jsou cizími státními příslušníky – rakouskými a britskými.⁹¹ Přesto však byla 21. září 1945 vydána konfiskační vyhláška vztahující se na windischgrätzský majetek. Paradoxní je, že Josef Windischgrätz nezmínil, že jedním ze spolumajitelů Velhartic je i maďarská státní příslušnice Antoinetta Batthyany-Strattmannová, jeho sestra, jež se vdala do Maďarska. Nicméně existují zprávy, že po válce získala Antoinetta zpátky svou rakouskou státní příslušnost.⁹²

Všichni spolumajitelé Velhartic měli podle této vyhlášky patnáct dní na to, aby se případně od konfiskace osvobodili, což mohli provést jedině tak, že doloží, že nejsou Němci, nebo předloží důkaz svého aktivního zapojení do boje o celistvost Československa. To byla jediná výjimka, kterou konfiskační zemědělský dekret prezidenta republiky umožňoval. Samotný dekret konfiskoval bez náhrady majetek všech osob německé a maďarské národnosti, nicméně nelze hovořit o kolektivní vině, protože nekonfiskoval majetek osobám německé a maďarské národnosti, „které se aktivně zúčastnily boje za zachování celistvosti a osvobození Československé republiky“.⁹³ Klíčové však (nejen) ve Windischgrätzově případě bude, jakým způsobem bude konfiskační dekret interpretován a jak bude interpretována ona výše uvedená výjimka z dekretu.

Josef Windischgrätz využil patnáctidenní lhůtu a odvolal se k orgánu zodpovědnému za konfiskaci v prvním stupni řízení, tedy k Okresnímu národnímu výboru v Sušici. 29. září 1945 na ONV Sušice zaslal dopis upozorňující, že se vyhláška nemá vztahovat na něj, jeho bratry Jana a Františka a sestry Marii a Matyldu, protože ti jsou rakouské, resp. anglické státní příslušnosti, přičemž poukazoval na svůj přepis ze dne 3. července 1945, o jehož vyřízení prosil.⁹⁴ Okresní národní výbor se v této věci obrátil na Zemský národní výbor v Praze,⁹⁵ který se svým dobrozdáním měl obrátit na ministerstvo zemědělství, které mělo rozhodnout po dohodě s ministrem vnitra.⁹⁶

Josef Windischgrätz se však nespokojil jen s jedním dopisem – obohatil svůj protest proti konfiskaci o nové dokumenty a zaslal jej 8. října 1945 jednak na ONV v Sušici

směřovaný Okresnímu národnímu výboru v Sušici ze dne 7. srpna 1945, kde spěšně Místní národní výbor a Místní rolnická komise ve Velharticích žádají vydání konfiskační vyhlášky.

⁸⁹ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – opis konfiskační vyhlášky ze dne 11. září 1945 zasláný v rámci dopisu Okresního národního výboru v Sušici pro ministerstvo zemědělství dne 5. ledna 1948.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgrätz – průběh veřejného líčení u Nejvyššího správního soudu v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 3. prosince 1948.

⁹² ABS, složka MV č. 551-13-5 – výsledek šetření ministerstva vnitra ve věci konfiskace Velhartic ze dne 7. října 1947.

⁹³ <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/121945.html> [10. ledna 2015].

⁹⁴ NA, f. ZÚ – ZNV, k. 638 XIII-1, spis 5867/48 – příloha dopisu ze 4. ledna 1946, kde Josef Windischgrätz žádá prostřednictvím svého právního zástupce JUDr. Adolfa Boháčka o zastavení konfiskace velkostatku a parcelace půdy.

⁹⁵ NA, fond MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – vylíčení skutkové podstaty v záležitosti konfiskace statku Velhartice s právním posudkem ze dne 14. května 1946.

⁹⁶ <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/51945.html> [9. ledna 2015].

a jednak také na zemědělské oddělení Zemského národního výboru v Praze.⁹⁷ Konfiskační řízení stížnostmi ani protesty zastaveno nebylo. Samotný průběh konfiskačního řízení je v dekretu prezidenta č. 12/1945 Sb. v porovnání s ostatními popsán nedostatečně.⁹⁸ V dekretu je psáno, že zemědělský majetek, tedy zemědělská a lesní půda a k ní patřící budovy a zařízení sloužící k zemědělskému a lesnímu hospodářství spolu s movitým příslušenstvím (živým i mrtvým inventářem), přechází pod ministerstvo zemědělství, konkrétně pod Národní pozemkový fond, který se dekretem č. 12/1945 Sb. zřizuje.⁹⁹ Konfiskací samozřejmě ztrácí původní majitel jakákoliv práva ke svému majetku a nemůže s ním dále nakládat. Toto ustanovení způsobilo, že byl Josef Windischgrätz údajně nějakou dobu odkázán na dobročinnost velhartických obyvatel.

Na konfiskovaný majetek byl vždy dosazen národní správce, který se měl postarat o konfiskát do té doby, než bude rozdělen přídělcům (např. v případě půdy) nebo přejde na nového majitele.¹⁰⁰ U zemědělských a lesních majetků nad padesát hektarů měl národní správu zavádět příslušný okresní národní výbor.¹⁰¹ Také na Velhartice byl dosazen národní správce, ovšem datum jeho přesného dosazení se dozvídáme pouze zprostředkovaně – z doby, kdy Okresní národní výbor v Sušici oznamuje 26. února 1946 Zemskému národnímu výboru v Praze, že přidělové řízení na velkostatku Velhartice skončilo a že už není národní správce potřeba. Právě v tomto dopise je uvedeno, že o národním správci Janu Ryjáčkovi rozhodl Okresní národní výbor v Sušici 15. května 1945.¹⁰² Jan Ryjáček byl původně lesním hospodářem na velhartickém velkostatku.¹⁰³ Informace o působení národního správce Ryjáčka na velkostatku Velhartice a Hrádek, na které byl přidělen, však tímto končí, o národním správě nejsou nikde žádné další podrobnosti.

Josef Windischgrätz upozorňoval 4. ledna 1946 prostřednictvím svého právního zástupce JUDr. Adolfa Boháčka Zemský národní výbor v Praze na fakt, že velhartický národní správce Jan Ryjáček není informován o tom, co se na velkostatku Velhartice děje, a také Windischgrätz žádal pozastavení parcelace půdy a celé konfiskace, protože záležitosti okolo konfiskace ještě nejsou zcela dořešeny.¹⁰⁴ Místní národní výbor totiž začal velmi rychle rozprodávat dobytek z velkostatku a rozdělovat půdu přídělcům. Konfiskovaný majetek totiž neměl být v Národním pozemkovém fondu nastálo, měl být rozdělen mezi drobné a státně spolehlivé přídělce, čímž konfiskační zemědělský dekret plnil úlohu vykonavatele pozemkové reformy.¹⁰⁵ Každopádně se Zemský národní výbor rozhodl Windischgrätzovou stížností zabývat a vyslal svého zástupce Ing. Jana Rejhu na Okresní

⁹⁷ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgrätz – průběh veřejného líčení u Nejvyššího správního soudu v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 3. prosince 1948.

⁹⁸ [Horák 2013: 277].

⁹⁹ <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/121945.html> [cit. 10. ledna 2015].

¹⁰⁰ [Wagner 2011: 43].

¹⁰¹ <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/51945.html> [cit. 9. ledna 2015].

¹⁰² SOKA Klatovy, f. ONV Sušice, i. č. 553, kniha N150, X/7 Zemědělská půda – Zemědělské usedlosti nad 50 ha, likvidace usedlostí a předání Ch–Ž, složka Velhartice – dopis ONV Sušice z 26. února 1946 adresovaný ZNV Praha ve věci národní správy na velkostatech Velhartice a Hrádek.

¹⁰³ NA, f. ÚŘSLS, k. 885, sign. 941, i. č. Ž1610, složka Velhartice 1946–48 – seznam zaměstnanců žádajících o přechod do státní služby.

¹⁰⁴ NA, f. ZÚ – ZNV, k. 638 XIII-1, spis 5867/48 – příloha dopisu ze 4. ledna 1946, kde Josef Windischgrätz žádá prostřednictvím svého právního zástupce JUDr. Adolfa Boháčka o zastavení konfiskace velkostatku a parcelace půdy.

¹⁰⁵ [Kuklík 2011: 10].

národní výbor do Sušice. Úřední záznam z této cesty mohl pouze konstatovat, že parcelace půdy z velkostatku už proběhla, proto vlastně není co zastavovat. To samé platí i o rozprodeji dobytka – i ten už byl rozprodán, a nelze ho tudíž vzít zpátky. Zpráva Ing. Rejhy je pak zakončena konstatováním, že Okresní rolnická komise v Sušici už zamítla Windischgrätzovy námitky, nicméně nedopatřením došlo k formální chybě během řízení – rolnická komise totiž toto zamítavé stanovisko nesdělila stěžovateli.¹⁰⁶

Zemský národní výbor na popud Windischgrätzovy stížnosti provedl ve věci konfiskace Velhartic šetření (dle Windischgrätzova mínění vadné) zakončené 23. února 1946 závěrem, že majitelé Velhartic jsou skutečně německé národnosti, a tudíž je konfiskace zcela v pořádku.¹⁰⁷ Po tomto zamítavém rozhodnutí podal Josef Windischgrätz svým jménem a jménem svých sourozenců 10. května 1946 stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu prostřednictvím svého advokáta JUDr. Adolfa Boháčka, v níž si bývalí majitelé Velhartic stěžují na dva z jejich pohledu problematické aspekty celého konfiskačního řízení – jednak na jeho vadnost a jednak na jeho nezákonnost.¹⁰⁸

Ohledně výtky týkající se vadnosti konfiskačního řízení Adolf Boháček upozorňuje, že dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. neobsahuje žádné bližší instrukce, jak v průběhu konfiskace postupovat.¹⁰⁹ Konfiskační zemědělský dekret je v tomto směru skutečně poměrně strohý v porovnání např. s konfiskačním dekretem č. 108/1945 Sb., který konfiskoval nezemědělský majetek.¹¹⁰ Dekrety byly leckdy znatelně sepsány v rychlosti, bez návaznosti na stávající platné právo a bez návaznosti na jiné dekrety, které navíc často řešily velmi podobné problémy odlišně, což bylo už v době jejich vzniku kritizováno.¹¹¹ Adolf Boháček z toho vyvozuje, že by tedy konfiskační řízení mělo zachovávat všeobecné zásady správního řízení, podle nichž např. mělo být rozhodnutí o konfiskaci doručeno písemně všem dotčeným stranám, tedy všem velhartickým windischgrätzským majitelům. To se však v případě Velhartic nestalo. Jediný z majitelů, který o konfiskační vyhlášce věděl, byl Josef Windischgrätz, jenž na ni adekvátně reagoval odesláním protestu na Okresní národní výbor v Sušici. Nicméně kvůli nedoručení konfiskační vyhlášky nenabýlo rozhodnutí o konfiskaci účinnosti, a tudíž je neplatné. Josef Windischgrätz údajně považoval vyhlášku pouze za informaci, která předchází skutečnému konfiskačnímu řízení, proto se omezil pouze na krátký protest ze dne 29. září 1945.¹¹² Otázku, zda písemně doručovat, či nedoručovat rozhodnutí o konfiskaci, si kladlo též ministerstvo zemědělství a s ním i Zemský národní výbor v Praze a v Brně. Ministerstvo zemědělství (na rozdíl od obou zemských národních výborů) v říjnu 1946 zastávalo názor, že konfiskace vyplývá přímo

¹⁰⁶ NA, f. ZÚ – ZNV, k. 638 XIII-1, spis 5867/48 – úřední záznam z 18. ledna 1946 z cesty Ing. Jana Rejhy ze Zemského národního výboru v Praze na Okresní národní výbor v Sušici ohledně stížnosti Josefa Windischgrätze na konfiskaci a parcelaci půdy.

¹⁰⁷ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – text nálezu Zemského národního výboru v Praze ve věci konfiskace Velhartic ze dne 23. února 1946.

¹⁰⁸ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgrätz – text stížnosti Josefa Windischgrätze a dalších pěti spoluvlastníků Velhartic (zastupovaných advokátem Adolfem Boháčkem) proti postupu Zemského národního výboru v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 10. května 1946.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ [Horák 2013: 277].

¹¹¹ [Tamtéž: 276].

¹¹² NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgrätz – text stížnosti Josefa Windischgrätze a dalších pěti spoluvlastníků Velhartic (zastupovaných advokátem Adolfem Boháčkem) proti postupu Zemského národního výboru v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 10. května 1946.

ze zákona, a odůvodňovalo to zejména tím, že se snaží předejít situaci, kdy by byl Nejvyšší správní soud zavalen stížnostmi na nedoručení konfiskační vyhlášky.¹¹³ Zemský národní výbor poté patrně změnil své stanovisko, protože v odvodním spise z 5. listopadu 1946 u Nejvyššího správního soudu v Praze zmiňuje, že konfiskační vyhláška je pouze evidenční správní akt a samotná právní skutečnost vyplývá již ze samotného konfiskačního dekretu.¹¹⁴ Jinými slovy, patnáctidenní odvolací lhůta platí ode dne vyhlášení dekretu, nikoliv od vyvěšení konfiskační vyhlášky, jak tento fakt Josef Windischgrätz mylně interpretoval. Windischgrätz měl tedy protest na Okresní národní výbor podat dříve.

Adolf Boháček dále v rámci stížnosti napadá samou podstatu konfiskační vyhlášky, když tvrdí, že neproběhlo žádné řízení ve věci národnosti velhartických majitelů, kvůli čemuž nebyl Windischgrätzům poskytnut prostor pro vyjádření vlastního stanoviska. Adolf Boháček dále podotýká, že nejenže nemohou být windischgrätzovští majitelé Velhartic považováni za osoby německé národnosti, ale navíc pro ně platí výjimka z konfiskačního zemědělského dekretu v tom smyslu, že se aktivně zapojili do boje o celistvost Československa. Adolf Boháček v této souvislosti připomíná českého pachtýře, českou správu velkostatku, využívání dělníků k opravě zámku namísto jejich nasazení do Třetí říše, za což měl Josefu Windischgrätzovi dopisem poděkovat mj. Místní národní výbor ve Velharticích a architekt Karel Houra.¹¹⁵ Bohužel žádné dopisy tohoto druhu se nedochovaly. Stejně tak se nedochoval další dopis, o němž hovoří Adolf Boháček, tedy čestné prohlášení anglického poddůstojníka S. Reedera, děkujícího za péči, kterou manželé Windischgrätzovi na Velharticích věnovali anglickým zajatcům na sklonku války. Boháček připomíná, že se Zemský národní výbor vůbec těmito Windischgrätzovými námitkami nezabýval a že si měl zažádat o předložení dalších důkazů, pokud nepovažoval tyto za dostačující.¹¹⁶

Co se týče nezákonnosti rozhodnutí o konfiskaci Velhartic, zde Adolf Boháček uvádí, že Zemský národní výbor v Praze nemůže dokazovat německou národnost Josefa Windischgrätze na základě jeho obcovacího německého jazyka, jeho dřívějšího zaměstnání v německém Hamburku nebo na základě tvrzení, že pradědeček Josefa Windischgrätze bombardoval v roce 1848 Prahu a snažil se potlačit povstání Čechů. Hlavní důvod dle Boháčka tkví v tom, že každý zásah do soukromého práva je potřeba vykládat restriktivně, nikoliv extenzivně.¹¹⁷ Paradoxní je, že patrně s touto poslední větou, parafrázující stanovisko Adolfa Boháčka, by Zemský národní výbor všeobecně souhlasil,¹¹⁸ přesto případ Josefa Windischgrätze posuzoval spíše extenzivně.

Adolf Boháček poté „z opatrnosti“ upozorňuje, že národnost jakékoliv osoby se musí odvíjet od subjektivního zařazení, nikoliv od objektivních znaků, jako je mateřský či

¹¹³ [Horčíčka 2011: 284].

¹¹⁴ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgratz – text odvodního spisu Zemského národního výboru v Praze adresového Nejvyššímu správnímu soudu ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 5. listopadu 1946.

¹¹⁵ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgratz – text stížnosti Josefa Windischgrätze a dalších pěti spoluvlastníků Velhartic (zastupovaných advokátem Adolfem Boháčkem) proti postupu Zemského národního výboru v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 10. května 1946.

¹¹⁶ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgratz – text stížnosti Josefa Windischgrätze a dalších pěti spoluvlastníků Velhartic (zastupovaných advokátem Adolfem Boháčkem) proti postupu Zemského národního výboru v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 10. května 1946.

¹¹⁷ [Tamtéž].

¹¹⁸ [Horčíčka 2011: 284].

obcovací jazyk. Jinými slovy, velhartické majitele nelze považovat za osoby německé národnosti ani na základě charakteristik z konfiskačního zemědělského dekretu, ani na základě obcovacího jazyka. Majitele Velhartic lze dle Adolfa Boháčka posuzovat pouze podle činů, z nichž vyplývá, že se nikdy za Němce neprohlašovali.¹¹⁹

Stran historických reminiscencí Adolf Boháček zmiňuje, že pradědeček Josefa Windischgrätze chtěl „pouze“ zachovat pořádek, navíc Boháček připomíná další Windischgrätzovy předky, kteří naopak stáli na straně českého obyvatelstva.¹²⁰ Tato debata o předcích by mohla být téměř nekonečná vzhledem k tomu, že rodokmen Josefa Windischgrätze po mužské windischgrätzovské linii lze vysledovat přibližně do období 11.–13. století.¹²¹

Adolf Boháček takto postupuje ve stížnosti na konfiskační řízení dále a dostává se až ke kritice samotného konfiskačního dekretu, v níž zmiňuje, že by mělo být mezinárodní právo nadřazeno národní judikatuře, a tudíž by neměl být cizím státním příslušníkům zabírán majetek zcela bez náhrady.¹²²

Ve fondu Ministerstvo zemědělství v Národním archivu v Praze se dnes nachází právní posudek týkající se konfiskace Velhartic a národnosti Josefa Windischgrätze. U tohoto dokumentu není specifikován jeho původce ani není uvedeno, kdo si jej objednal. Je zde uvedeno pouze datum 14. května 1946 (tedy čtyři dny poté, co Nejvyšší správní soud v Praze obdržel od JUDr. Adolfa Boháčka stížnost na vadnost konfiskace) a místo sepsání Praha. Ačkoliv více informací tento dokument neposkytuje, setkáváme se zde s velmi podobnou argumentací, jakou uváděl Adolf Boháček ve své stížnosti.¹²³ Je možné, že se jedná o právní rozbor, který si ministerstvo zemědělství nechalo externě zpracovat, ale je teoreticky možné i to, že na vznik tohoto dokumentu měl vliv samotný Adolf Boháček, protože rozdíly mezi jím sepsanou stížností a právním posudkem z ministerstva zemědělství jsou poměrně malé a liší se pouze v detailech a v tom, že právní posudek z ministerstva je ve své argumentaci přímější. Ať už byl posudek sepsán kýmkoliv, na komunisty ovládaném ministerstvu zemědělství, které tehdy vedl ministr Július Ďuriš, se jím samozřejmě nikdo neřídil.

Ke stížnosti u Nejvyššího správního soudu podal 5. listopadu 1946 Zemský národní výbor v Praze jakožto žalovaný úřad odvodní spis. V něm popírá nařčení, že by jeho šetření bylo vadné. Zemský národní výbor tvrdil, že se Windischgrätzovými stížnostmi zabýval, poté dal stěžovateli Josefu Windischgrätzovi a jeho právnímu zástupci možnost nahlédnout do spisů a vyjádřit se k nim a teprve poté stížnosti zamítl.¹²⁴

Zemský národní výbor v Praze také v zemědělském konfiskačním dekretu zdůraznil formulaci „jednou pro vždy“ a „vzítí českou a slovenskou půdu z rukou cizáckých německých a maďarských statkářů“, které podle něj připouští výklad přesně takový, jaký právě Zemský národní výbor v Praze použil. Své rozhodnutí ještě podložil tvrzením, že se otec

¹¹⁹ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgrätz – text stížnosti Josefa Windischgrätze a dalších pěti spoluvlastníků Velhartic (zastupovaných advokátem Adolfem Boháčkem) proti postupu Zemského národního výboru v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 10. května 1946.

¹²⁰ [Tamtéž].

¹²¹ [Županič – Stellner 2001: 294].

¹²² NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgrätz – text stížnosti Josefa Windischgrätze a dalších pěti spoluvlastníků Velhartic (zastupovaných advokátem Adolfem Boháčkem) proti postupu Zemského národního výboru v Praze ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 10. května 1946.

¹²³ NA, f. MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – vyličení skutkové podstaty v záležitosti konfiskace statku Velhartice s právním posudkem ze dne 14. května 1946.

¹²⁴ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgrätz – text odvodního spisu Zemského národního výboru v Praze adresového Nejvyššímu správnímu soudu ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 5. listopadu 1946.

Josefa Windischgrätze přihlásil k německé národnosti, takže ačkoliv jeho děti získali rakouskou státní příslušnost, zůstali národností Němci. Navíc zemědělský konfiskační dekret se dle Zemského národního výboru v Praze snažil zbavit Československo rakousko-uherských feudálních pozůstatků neboli snažil se provádět další pozemkovou reformu.¹²⁵ Je tomu skutečně tak, protože v konečném důsledku plnil konfiskační zemědělský dekret mnoho funkcí, byl spojen s pozemkovou reformou, válečnými reparacemi, rekonstrukcí válkou zničené československé ekonomiky a odsunem německého obyvatelstva.¹²⁶

Zemský národní výbor navíc připomněl, že Josef Windischgrätz pracoval v chemickém průmyslu v Německu, což jej také řadí mezi osoby s německou národností. Nakonec uzavírá, že si Josef Windischgrätz ve stížnosti u Nejvyššího správního soudu stěžuje na skutečnost, na něž ve své stížnosti původně neupozorňoval. Jedná se zejména o vadnost šetření Zemského národního výboru a námitky, že konfiskační zemědělský dekret je v rozporu s mezinárodním právem. Stejně tak se Josef Windischgrätz nikdy nedomáhal výjimky z konfiskačního zemědělského dekretu.¹²⁷

Na závěr Zemský národní výbor v Praze souhlasí s Windischgrätzem, že neprovedl žádné šetření ve věci jeho národnosti, přesto tvrdí, že z toho důvodu, že tato skutečnost je všeobecně známa a nepotřebuje být podle (tehdy) platných zákonů dokazována.¹²⁸ Toto tvrzení původně zastával pouze brněnský národní výbor; Zemský národní výbor v Praze zastával spíše restriktivní výklad dekretu, byl více nakloněn původním vlastníkům velkostatků, a tudíž i snaze důkladně prošetřovat národnost velkostatkářů.¹²⁹ V případě velhartického velkostatku však Zemský národní výbor došel k závěru, že by měla být stížnost majitelů Velhartic zamítnuta jako bezdůvodná, a přiklonil se tedy na stranu ministerstva zemědělství.¹³⁰ Pod odvodním spisem Zemského národního výboru je podepsán referent pro pozemkovou reformu, Ing. Rillich, což byl tentýž muž, který např. oddaloval zrušení národní správy na velkostatku Tochovice Arnošta Schwarzenberga, ačkoliv Okresní národní výbor v Blatné už před tím samotnou konfiskaci zrušil a čekalo se jen na zrušení národní správy, a tudíž na souhlas Ing. Rillicha.¹³¹

K soudnímu líčení v případě konfiskace velkostatku Velhartice byl ještě přizván Národní pozemkový fond v Praze jako strana zúčastněná. Ten ihned v úvodu svého odvodního spisu konstatuje, že má zájem na tom, aby mu svěřený velkostatek nebyl odebrán z péče: „Národní pozemkový fond jako orgán povoláný ke správě konfiskovaného majetku zemědělského má zájem na tom, aby tento majetek nebyl odnímán zákonem určenému účelu, t. j. provedením nové pozemkové reformy. Usiluje proto, aby ani rozhodnutí v daném případě napadené nebylo tímto soudem zrušeno.“¹³² Dále Národní pozemkový fond uvádí, že v rámci svých šetření přizve dotčenou stranu (windischgrätzské majitele velkostatku

¹²⁵ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgratz – text odvodního spisu Zemského národního výboru v Praze adresového Nejvyššímu správnímu soudu ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 5. listopadu 1946.

¹²⁶ [Kuklík 2011: 9].

¹²⁷ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgratz – text odvodního spisu Zemského národního výboru v Praze adresového Nejvyššímu správnímu soudu ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 5. listopadu 1946.

¹²⁸ [Tamtéž].

¹²⁹ [Horčík 2011: 284].

¹³⁰ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgratz – text odvodního spisu Zemského národního výboru v Praze adresového Nejvyššímu správnímu soudu ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 5. listopadu 1946.

¹³¹ [Juhaňáková 2013: 140].

¹³² NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgratz – text odvodního spisu Národního pozemkového fondu v Praze adresového Nejvyššímu správnímu soudu ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 9. listopadu 1946.

Velhartice) pouze tehdy, když to bude považovat za účelné, nebo v případě, kdy to pomůže zjištění objektivní pravdy. Národní pozemkový fond poté zmiňuje velmi podobné důvody pro nespornost německé národnosti Windischgrätzů jako Zemský národní výbor v Praze a nepřiznává Windischgrätzům ani výjimku z konfiskace, protože aktivní boj za „zachování celistvosti a osvobození Československé republiky“¹³³ chápe Národní pozemkový fond v Praze jako boj se zbraní v ruce. Neobstojí u něj tedy tvrzení, že Josef Windischgrätz zaměstnával Čechy i přes odpor německých úřadů, protože to nepředstavuje aktivní boj se zbraní.¹³⁴ Ministerstvo zemědělství, pod které Národní pozemkový fond spadal, chápalo pojem „aktivní boj“ restriktivně, což je paradoxní vzhledem k tomu, že v případě obecného konfiskačního dekretu č. 108/1945 Sb., jenž konfiskoval nezemědělský majetek, byla umožněna výjimka z konfiskace i na základě doložení toho, že původní majitel trpěl pod nacistickým či fašistickým terorem. Byla zde snaha, aby co nejméně zemědělské půdy zbylo v německých rukou, a bylo co nejvíce půdy zařazeno do vykonání pozemkové reformy.¹³⁵ Na základě výše uvedených faktů doporučil Národní pozemkový fond Nejvyššímu správnímu soudu zamítnout stížnost bývalých velhartických majitelů jako bezdůvodnou.¹³⁶

Názory, zda vysvětlovat zemědělský konfiskační dekret spíše extenzivně či restriktivně, se (jak je zřejmé ze stížnosti Josefa Windischgrätze a odvodních spisů) značně lišily. Majitelé velkostatků samozřejmě upřednostňovali restriktivní výklad, který interpretoval dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. úžeji, tudíž nezasahoval tolik do soukromého práva a u sporných případů, jako byl např. právě ten Windischgrätzův, se příkláněl na stranu majitele velkostatku. Naopak Národní pozemkový fond, jenž přímo podléhal ministerstvu zemědělství, ovládanému komunisty, upřednostňoval výklad extenzivní, který naopak u nejednoznačných případů hovořil v neprospěch majitelů. Zemský národní výbor v Praze je leckdy považován za úřad, který se po konci okupace v roce 1945 snažil dostat svým úředním povinností a rozhodovat spravedlivě a nezaujatě,¹³⁷ avšak jak dokládá Windischgrätzův případ, záleželo na tom, kdo byl oním úředníkem, který o stížnosti rozhodoval. Ing. Rillich uváděl v odvodním spise k Nejvyššímu správnímu soudu, že by neměl být velkostatek Velhartice odnímán Zemskému národnímu výboru, aby mohla být lépe provedena pozemková reforma. Důraz na pozemkovou reformu kladlo po roce 1945 zejména ministerstvo zemědělství.¹³⁸

Když byl soudní spis kompletní, vypracoval Nejvyšší správní soud v Praze první návrh rozsudku. Ten bohužel není přesně datován, obsahuje pouze zčásti nečitelný podpis zodpovědné osoby a rok, kdy byl sepsán, tj. rok 1947. Nicméně úvodní věta dokumentu konstatuje, že se naříkané rozhodnutí ruší neboli že se ruší rozhodnutí o konfiskaci Velhartic. Ačkoliv přiznává, že Josef Windischgrätz si až v rámci stížnosti k Nejvyššímu správnímu soudu stěžoval na nedoručení konfiskační vyhlášky poštou, tudíž o této části stížnosti nebude Nejvyšší správní soud dále rozhodovat, protože k tomuto faktu se původně nemohl

¹³³ <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/121945.html> [cit. 10. února 2015].

¹³⁴ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgrätz – text odvodního spisu Národního pozemkového fondu v Praze adresového Nejvyššímu správnímu soudu ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 9. listopadu 1946.

¹³⁵ [Wagner 2011: 47].

¹³⁶ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgrätz – text odvodního spisu Národního pozemkového fondu v Praze adresového Nejvyššímu správnímu soudu ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 9. listopadu 1946.

¹³⁷ [Dufek 2011: 337].

¹³⁸ [Lukeš – Šebestík 1946: 15].

vyjádřit ani žalovaný Zemský národní výbor v Praze, upozornil, že pokud Zemský národní výbor v Praze nedostal plné moci všech spolumajitelů, a rozhodoval tudíž jen o Josefu Windischgrätzovi (tedy pouze o jedné šestině velhartického velkostatku), tak se v tomto případě jedná o pochybení na straně Zemského národního výboru, protože ten měl dát Josefu Windischgrätzovi nejprve lhůtu na to, aby plné moci zbývajících spolumajitelů dodal. Tím, že Zemský národní výbor v Praze to neučinil, stal se protest Windischgrätzových sourozenců neplatným a *de facto* nepodaným. Tímto jednáním tak vznikla Windischgrätzům újma, a proto je nutné toto rozhodnutí Zemského národního výboru v Praze zrušit. Co se týče národnosti majitelů Velhartic, tak u Windischgrätzů nejsou dle soudu naplněny objektivní znaky osob německé národnosti podle konfiskačního zemědělského dekretu. Posuzování německé národnosti podle jiných znaků, např. mateřského nebo obcovacího jazyka, činnosti v německém průmyslu za války či podle předků nebo rodiny, je právně mylné, protože neodpovídá definici osoby německé národnosti uvedené v zemědělském konfiskačním dekretu.¹³⁹

Pokud by byl soudní verdikt vyneseno ihned po sepsání tohoto prvního návrhu posudku, patrně by skutečně došlo ke zrušení konfiskace. Veřejné líčení se však konalo „až“ 3. prosince 1948 a soudní verdikt byl vyneseno „až“ 23. dubna 1949, tedy po Únoru 1948. Tento rozsudek uznal, že Zemský národní výbor v Praze měl dát pěti velhartickým spolumajitelům lhůtu na dodání plných mocí, a pokud tak neučinil, vznikla těmto osobám újma, a je tudíž záhodno rozhodnutí ve věci konfiskace majetku Františka, Jana, Marie a Matyldy Windischgrätzových a Antoinetty Batthyany-Strattmannové zrušit. Nicméně co se týče šestého majitele Velhartic, Josefa Windischgrätze, tak v jeho případě se konfiskace jeho jedné šestiny velkostatku neruší.¹⁴⁰ Nejvyšší správní soud v Praze v tomto případě konstatoval (zcela odlišně od svého prvního návrhu rozsudku), že Windischgrätz je německé národnosti a jeho chování k Čechům za doby okupace je z hlediska posuzování Windischgrätzovy národnosti zcela irrelevantní, protože zemědělský konfiskační dekret chce postihnout všechny Němce bez rozdílu, tedy také ty, kteří se proti Československu a Českoslovákům nijak neprovinili. Soud tak fakticky souhlasí s argumenty Zemského národního výboru v Praze, a to proto, že rodina Windischgrätzova je rodina německá už od „prapočátku“, že měl Windischgrätz důležité místo v chemickém průmyslu nacistického Německa a že se na Windischgrätze žádné výjimky z dekretu nevztahují atd. Stížnost Josefa Windischgrätze byla na tomto základě zamítnuta pro bezdůvodnost. Pod rozsudkem jsou podepsáni senátní rada Dr. Janovský a sekretář Dr. Novotný.¹⁴¹

Nicméně Windischgrätz nebyl jediný šlechtic-velkostatkář, kterému Únor 1948 změnil případný rozsudek u Nejvyššího správního soudu v Praze. Podobnou stížnost, jakou podal k tomuto soudu Windischgrätz, podala také knížata z Lichtenštejnu, jejichž stížnost zkoumal referent Dr. Pilík, jeden ze senátních radů v případě konfiskace Velhartic, který přibližně v roce 1946 doporučoval konfiskaci zrušit, nicméně rozhodnutí soudu přišlo

¹³⁹ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgrätz – text návrhu nálezu Nejvyššího správního soudu ve věci konfiskace velkostatku Velhartice datovaného rokem 1947.

¹⁴⁰ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgrätz – text rozsudku ve věci konfiskace velkostatku Velhartice ze dne 23. dubna 1949.

¹⁴¹ [Tamtéž].

v roce 1951. Dr. Pilík své výtky proti konfiskaci stáhl a během porady bylo rozhodnuto stížnost Lichtenštejnů zamítnout.¹⁴²

Paradoxní je, že rozsudek ve věci konfiskace velkostatku Velhartice nese datum 23. dubna 1949, ale než byl o tomto rozsudku vyrozuměn Windischgrätz, zabralo to ještě několik měsíců. Nakonec se rozsudek dostal k právnímu zástupci bývalých velhartických majitelů, ovšem až na konci července 1949.¹⁴³ Proto také mohl Josef Windischgrätz ještě 14. července 1949 psát Místnímu národnímu výboru ve Velharticích v poměrně otevřeném osobním dopise o tom, že Nejvyšší správní soud v Praze ještě nerozhodl. Tento zmiňovaný dopis dokazuje, že Josef Windischgrätz už tušil, že se asi navrácení celého velkostatku nedomůže, ale doufal, že získá alespoň zámek nebo jeho část, protože do jeho renovace investoval nemalé částky peněz. Navíc také tímto dopisem poodkrývá své původní záměry a svůj vztah k hradu samotnému: „Těšil jsem se na to, že z městečka bude krásné výletní, zahradní město s upravenými cestami, vysázenými stromy, kterému by dominoval starobylý hrad spolu s překrásným kostelem a památným hřbitůvkem. (...) Nemohu se tudíž, při nejlepší vůli zřící svého a svých sourozenců majetku, poněvadž jej mám nesmírně rád.“¹⁴⁴ V době psaní dopisu ještě Josef Windischgrätz netušil, že Velhartice už mu definitivně nepatří. Byly přiděleny Klubu českých turistů, který byl v roce 1948 nuceně spojen s Československou obcí sokolskou.¹⁴⁵

Josef Windischgrätz po tomto zamítavém rozsudku pochopil, že Velhartice mu vráceny nebudou, přesto v Československu zůstal, ovšem ne na dlouho, neboť mu v polovině roku 1949 nebyl prodloužen pobyt.¹⁴⁶ Windischgrätz si nakonec svůj pobyt v Československu s posvěcením úřadů prodloužil, aby mohl získat zpět do svého vlastnictví alespoň některé osobní věci ze zámku, a nakonec opouštěl Československo až na sklonku roku 1950. Hrabě Klement Kerssenbrock, u něhož Josef Windischgrätz po okupaci bydlel, si vedl knihu hostů, v níž je zaznamenáno, že Windischgrätz u něj pobýval od 29. prosince 1946 až do 3. prosince 1950. Když Josef Windischgrätz odjížděl, napsal do této knihy svému hostiteli poděkování: „Tausend Dank für die liebe Gastfreundschaft und für die stille Zeit, die wir trotz allem zusammen verbracht haben!“¹⁴⁷

Konfiskace Velhartic však nebyla ještě definitivně u konce – jednalo se o protestu zbývajících pěti velhartických majitelů (teď už bez Josefa Windischgrätze) proti konfiskaci, právě na konfiskaci už tato šetření nic nezměnila. Windischgrätzové nakonec ale nepřišli zcela o všechno, protože v rámci mezinárodních smluv jim byla vyplacena za velhartický velkostatek finanční náhrada. Nároky Marie a Matildy Windischgrätzových (tedy britských státních příslušnic) byly vyřešeny díky dohodě o globálním vyřešení náhrad za britský majetek ze dne 28. září 1949.¹⁴⁸ Nároky maďarské státní příslušnice Antoinetty

¹⁴² [Horčíčka 2011: 285–286].

¹⁴³ NA, f. NSS, k. 535, sign. 252/46 Windischgrätz – zpáteční lístek Nejvyššího správního soudu v Praze od Adolfa Boháčka ze dne 28. července 1949.

¹⁴⁴ NA, f. Klub československých turistů, k. 136, sign. Velhartice 1948–1949 – dopis Josefa Windischgrätze adresovaný MNV Velhartice ze 14. července 1949 ohledně opravných prací na velhartickém hradě.

¹⁴⁵ Archiv Pozemkového úřadu v Klatovech – karta Velhartice – protokol o odevzdání zámeckých nemovitostí.
¹⁴⁶ SOKA Klatovy, f. MNV Velhartice – k. Dodatky 3 – úřední list odeslaný z Okresního velitelství národní bezpečnosti v Klatovech adresovaný Okresnímu velitelství národní bezpečnosti v Sušici ze dne 1. srpna 1949.

¹⁴⁷ Volně přeloženo: „Tisíce díky za vřídou pohostinnost a za klidný čas, který jsme spolu navzdory všemu strávili.“ Návštěvní kniha Klementa Kerssenbrocka z let 1910–2014.

¹⁴⁸ [Kuklík 2007: 395].

Batthyany-Stratmannové vyřešil Štrbský protokol, sepsaný 25. července 1949 mezi Československem a Maďarskem.¹⁴⁹ Zbývající majitelé (Rakušané) byli odškodněni až v 70. letech 20. století smlouvou o československo-rakouském vyrovnání – té se však Josef Windischgrätz nedožil, zemřel 20. října 1970, tedy nedlouho před tím, než byla Windischgrätzům žijícím v Rakousku tato finanční náhrada vyplacena.

Jak je vidno, Josef Windischgrätz se velmi dlouho snažil Velhartice nebo později alespoň jejich část získat zpět. Kvůli tomu byla velhartická konfiskace z pozdějšího (tendenčního) pohledu považována za příliš se vlekoucí: „Dlouhé jednání bylo vedeno o pozemcích Windischgrätzových ve Velharticích.“¹⁵⁰ Snaha o znovunabytí velkostatku, přetrvávající až do konce 40. let, je u Windischgrätze až obdivuhodná, vezmeme-li v úvahu, že většina jeho přátel v té době byla buď odsunuta (např. Otomar Pelikán, Georg Schreiner a další), nebo byla nějakým způsobem perzekvována (např. Klement Kerssenbrock, František Machník, Jindřich Schlick aj.). K tomu všemu si můžeme ještě připočítat další smutné události, které Windischgrätze v době po konci okupace potkávaly – 11. února 1946 mu v klatovské nemocnici zemřela jeho žena Gertruda na tuberkulózu,¹⁵¹ o rok později (konkrétně 13. října 1947¹⁵²) jeho otec. Windischgrätz přesto v Československu zůstával, okolnostem navzdory.

Windischgrätzův případ ukazuje, jakým způsobem byl do praxe aplikován konfiskační zemědělský dekret prezidenta republiky, a dokládá, že často byl interpretován mnoha různými způsoby v závislosti na tom, kdo jej interpretoval a také kdy tomu tak bylo. Z hlediska interpretace konfiskačního zemědělského dekretu se samozřejmě jako nejvýraznější předěl jeví Únor 1948, zejména kvůli tomu, že právě únorové události roku 1948 zcela zvrátily výrok Nejvyššího správního soudu v Praze. Nicméně problém netkví jen v době, kdy se konfiskace řešila, ale i v samotném konfiskačním zemědělském dekretu, který, jak už bylo zmíněno výše, je formulován poměrně vágně, což je v době omezené demokracie a v době, kdy v Československu stoupala moc komunistů, velmi nešťastná souhra okolností.

Josef Windischgrätz navíc mluvil pouze německy, což mu samozřejmě po druhé světové válce, kdy mnoho lidí mělo zcela logicky negativní postoj vůči německému obyvatelstvu, nepřinášelo kladné body, a právě na základě Windischgrätzova obcovacího jazyka jej úřady řadily mezi Němce. Windischgrätzovu pozici před úřady zhoršoval i fakt, že přišel do Velhartic z německého Hamburku, v němž pracoval pro německou firmu Sosinski. V neposlední řadě je potřeba zmínit Windischgrätzův šlechtický původ, který jej opět stavěl do velice nevýhodné pozice při jednání s úřady, které tím samozřejmě získaly další „důkaz“ o Windischgrätzově nenávisti k Čechům. Stejně tak nelze nezmínit Windischgrätzovy kontakty s dalšími šlechtici, rovněž zejména německy mluvícími, navíc často členy nacistické NSDAP. Kombinace všech těchto faktorů stavěla Windischgrätze do velmi nevýhodné pozice, kterou dokázaly některé československé úřady velmi dobře využít.

¹⁴⁹ NA, fond MZ II, IX. odbor, složka Windischgrätz (nezpracováno) – dopis ministerstva zemědělství Krajskému národnímu výboru v Plzni ze 4. prosince 1949 ohledně dalšího postupu ve věci stížnosti majitelů Velhartic na konfiskaci.

¹⁵⁰ [Hájek 1971: 27; Šatra 1980: 51].

¹⁵¹ SOKA Klatovy, MNV Velhartice – k. Dodatky 2 – hlášení o propuštění Gertrudy Windischgrätzové z nemocnice ze dne 11. února 1946.

¹⁵² Rodokmen rodu Windischgrätzů [online]. Dostupné z: <<http://genealogy.euweb.cz/windisch/windisch4.html>> [cit. 21. února 2013].

Prameny*Archivní prameny*

Archiv bezpečnostních složek, složka Ministerstva vnitra č. 551-13-5.

Archiv Pozemkového úřadu v Klatovech – karton Velhartice – protokol o odevzdání zámeckých nemovitostí.

Národní archiv, fond Klub československých turistů, karton 136, signatura Velhartice 1948–1949.

Národní archiv, fond Ministerstva zemědělství II, IX. odbor, složka Windischgrätz.

Národní archiv, fond Nejvyšší správní soud, karton 535, signatura 252/46 Windischgrätz.

Národní archiv, fond Německé státní ministerstvo pro Čechy a Moravu (AMV 110), karton 55, inventární číslo 766, signatura 110-5/56.

Národní archiv, fond Státní památkové péče v Praze, karton 581, signatura hrad Velhartice.

Národní archiv, fond Ústřední ředitelství státních lesů a statků, karton 885, signatura 941, identifikační číslo Ž1610, složka Velhartice 1946–48.

Národní archiv, fond Zemský úřad – Zemský národní výbor, karton 638 XIII-1, spis 5867/48.

Státní oblastní archiv Plzeň, fond Krajský soud Klatovy, karton 219 Krajský soud Klatovy, číslo spisu Tk 311/46.

Státní oblastní archiv Plzeň, fond Mimořádný lidový soud, Ls 15/45.

Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Nepomuk, fond RA Spiegel, signatura GOTTLIEB EMANUEL MAJETEK, složka Pozůstalostní řízení po G. E. Henneberg-Spiegelovi.

Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Nepomuk, fond Velkostatek Nemilkov (Rd Schreiner), kniha hostů 1931–1945, inventární číslo 2.

Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Nepomuk, fond VS Nemilkov (Rd Schreiner), kniha hostů 1931–1945, i. č. 2.

Státní oblastní archiv Praha, fond Mimořádný lidový soud Praha, karton 197, signatura Emilián Skramlík Ls 676/46.

Státní okresní archiv Klatovy, fond AM Velhartice 962, kronika obce Velhartice (roky 1914–1956).

Státní okresní archiv Klatovy, fond Místní národní výbor Velhartice – karton Dodatky 1, Dodatky 2, Dodatky 3.

Státní okresní archiv Klatovy, fond Okresní národní výbor Sušice.

Státní okresní archiv Klatovy, fond Okresní úřad Sušice, presidiální spisy 1939–1945, karton 8, signatura I S/9.

Prameny osobní povahy

Kniha hostů Klementa Kerssenbrocka z let 1910–2014. Osobní archiv Marie Sternbergové. (Za nahlédnutí do této knihy děkuji paní Marii Sternbergové, vnučce Klementa Kerssenbrocka.)

Rozhovory s pamětníky

Hans-Martin Windischgrätz (* 27. 1. 1953) – synovec Josefa Windischgrätze. E-mailová korespondence, archiv autorky.

Tomáš Šperl (* 10. 6. 1927) – prožíval dětství na Velharticích v době, kdy zde pobýval Josef Windischgrätz. Osobní rozhovor, archiv autorky.

Jaroslav Prunner (* 25. 1. 1928) – prožíval dětství na Velharticích v době, kdy zde pobýval Josef Windischgrätz. Osobní rozhovor, archiv autorky.

Věra Fexová (* 3. 5. 1929) – prožívala dětství na Velharticích v době, kdy zde pobýval Josef Windischgrätz. Osobní rozhovor, archiv autorky.

Vladimíra Kasíková (* 17. 12. 1937) – dcera Windischgrätzova pachtýře Karla Šose. Osobní rozhovor, archiv autorky.

Josef Hosnedl (* 14. 11. 1929) – prožíval dětství na Velharticích v době, kdy zde pobýval Josef Windischgrätz. Osobní rozhovor, archiv autorky.

Ostatní zdroje

- Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna [nedatováno]. *Dekrety prezidenta republiky Edvarda Beneše (Benešovy dekrety)* [online]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/docs/laws/dek/121945.html>> [cit. 9. ledna 2015].
- Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna [nedatováno]. *Dekrety prezidenta republiky Edvarda Beneše (Benešovy dekrety)* [online]. Dostupné z: <<http://www.psp.cz/docs/laws/dek/51945.html>> [cit. 9. ledna 2015].
- Marek, Miroslav [2013]. Windisch-Graetz 4 [online]. Dostupné z: <<http://genealogy.euweb.cz/windisch/windisch4.html>> [cit. 21. února 2015].

Literatura

- Český statistický úřad [2006]. *Statistika od historie po současnost*. Praha.
- Dufek, Pavel [2011]. Restituce šlechtických velkostatků v Čechách po druhé světové válce. In: Hazdra, Zdeněk – Horčíčka, Václav – Županič, Jan (eds.). *Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, s. 323–337.
- Glassheim, Eagle [2012]. *Urození nacionalisté: česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*. Praha: Garamond.
- Hájek, František (ed.) [1971]. *Vývoj socializace zemědělství na Klatovsku*. Plzeň: Západočeské nakladatelství.
- Holá, Věra [1978]. *Okresní úřad Sušice – prezidiální spisy, část 2. 1918–1938, část 3. 1939–1945*. Sušice: Okresní úřad Sušice.
- Horák, Ondřej [2013]. Konfiskační dekrety prezidenta republiky. Spor o jejich interpretaci jako výraz kontinuity a diskontinuity. *Časopis pro právní vědu a praxi* 21 (3): 275–282 [online]. Dostupné z: <<http://www.law.muni.cz/dokumenty/24392>> [cit. 18. ledna 2015].
- Horčíčka, Václav [2011]. Konfiskace majetku knížat z Lichtenštejna v ČSR po druhé světové válce. Pohled československých úřadů. In: Hazdra, Zdeněk – Horčíčka, Václav – Županič, Jan (eds.). *Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, s. 281–286.
- Hořejš, Miloš [2014]. Rudolf a Humprecht Czerninové z Chudenic. *Paměť a dějiny* 8 (4): 31–42.
- Jelínková, Dita [2011]. Příběh rodiny Huga Salm-Reifferscheidta. Příspěvek ke konfrontaci šlechty s totalitními režimy. *Securitas Imperii* 18 (1): 42–68.
- Jiřík, Václav [2004]. *Klatovské oprátky*. Plzeň: Fraus.
- Juhaňáková, Veronika [2013]. *Arnošt Schwarzenberg – život šlechtice ve 20. století*. Diplomová práce. Praha: FF UK.
- Hamelika [2006]. Kdo je kdo aneb Osoby a obsazení [online]. Dostupné z: <<http://hamelika.webz.cz/h06-07.pdf>> [cit. 18. ledna 2015].
- Kopecký, Lukáš [2014]. „Tito důstojníci jsou dodnes zavázáni mu vděčností...“: Sledování bývalého ministra Františka Machníka a jeho přátel agenty OBZ za třetí republiky. *Paměť a dějiny* 8 (4): 43–51.
- Kuklík, Jan [2011]. Předmluva. In: Kuklík, Jan (ed.). *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, s. 7–14.
- Kuklík, Jan [2007]. *Do poslední pence: československo-britská jednání o majetkoprávních a finančních otázkách 1938–1982*. Praha: Karolinum.
- Lenz, Josef [1942]. Velhartice v minulosti a přítomnosti. *Časopis turistů* 54 (10): 42–43.
- Lukeš, Zdeněk – Šebestík, Josef (eds.) [1946]. *Přehled předpisů o Němcích a osobách považovaných za Němce*. Praha: Ministerstvo vnitra. II. odbor.
- Mendl, Petr [1947]. Pošta v době nesvobody. In: Halla, Václav (ed.). *Sušicko za okupace 1939–1945*. Sušice: Spořitelna města Sušice, s. 43–55.
- Nozar, Lukáš [2011]. JUDr. František hrabě Schönborn (1899–1964), úředník, voják a agent zpravodajské služby. In: Hazdra, Zdeněk – Horčíčka, Václav – Županič, Jan (eds.). *Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, s. 265–279.
- Ottův slovník naučný* [1908]. Praha: J. Otto.
- Pouzar, Vladimír – Lobkowicz, František – Mašek, Petr – Pokorný, Pavel R. (eds.) [1999]. *Almanach českých šlechtických rodů*. Brandýs nad Labem: Martin.

- Rubáš, Iwan [2008]. *Klatovy kdysi a dnes: netradiční pohled do historie města*. Klatovy: I. Rubáš.
- Schwarzenberg, Karel [1997]. *Knížecí život: rozhovor s Karlem Hvižďalou*. Praha: Mladá fronta.
- Stekl, Hannes – Wakounig, Marija [1992]. *Windisch-Graetz: ein Fürstenhaus im 19. und 20. Jahrhundert*. Wien: Böhlau.
- Šatra, Josef (ed.) [1980]. *I na Klatovsku strana zvítězila*. Klatovy: Okr. výbor KSČ.
- Štoncner, Petr [2006]. Příspěvek k dějinám památkové péče v Československé republice v letech 1918–1938. Část 5. – Státní subvence na opravy památek. *Zprávy památkové péče* 66 (1).
- Vaculík, Pavel [2004]. *Komunistická perzekuce šlechty*. Praha: Baset.
- Vašáková, Zuzana [2012]. *Vývoj výchovy v rakouských šlechtických rodinách od počátku 19. století do 1. poloviny 20. století*. Rigorózní práce. Praha: FF UK.
- Votýpka, Vladimír [2002]. *Návraty české šlechty*. Praha: Paseka.
- Votýpka, Vladimír [1995]. *Příběhy české šlechty*. Praha: Mladá fronta.
- Wagner, Martin [2011]. Konfiskace nepřátelského majetku podle dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. In. Kuklík, Jan (ed.). *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, s. 41–68.
- Županič, Jan – Stellner, František [2001]. *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*. Praha: Aleš Skřivan ml.

Nina Zemanová (1989) absolvovala historickou sociologii na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy, kde v současné době studuje v doktorském programu tentýž obor. Zabývá se osudem šlechty za druhé světové války a krátce po ní, zejména konfiskacemi šlechtických velkostatků v době po druhé světové válce.*